

بررسی مؤلفه های آموزش شهروندی، آموزش سلامت و آموزش محیط زیست در کتابهای درسی دوره ابتدایی و ارائه یک مدل مفهومی فرزاد محمدجانی^۱

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۲/۱۷ صص ۱-۱۸ تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۶/۱۲

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مؤلفه های آموزش شهروندی، آموزش سلامت و آموزش محیط زیست در محتوای کتابهای درسی دوره ابتدایی بوده است. جامعه آماری کتابهای دوره ابتدایی و نمونه، سه کتاب تعلیمات اجتماعی چهارم، پنجم و ششم دوره ابتدایی است که بصورت هدفمند انتخاب شده است. روش پژوهش آمیخته است. معیار توصیف، توجه به مؤلفه های آموزش شهروندی، آموزش سلامت، آموزش محیط زیست، واحد تحلیل در قسمت متن، پرسش و فعالیتها، به صورت جملات موجود در متن کتاب درسی و در قسمت تصاویر، هر تصویر بر اساس شاخص های که در آن مورد اشاره قرار گرفته به واحد های تقسیم شده و بعد شمارش شده است ابزار تحقیق سیاهه تحلیل محتوا است که روایی آن توسط اساتید مجرب بدست آمده است همچنین پایای آن با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۳، بدست آمد. نتایج پژوهش حاکی از آن است که بیشترین میزان توجه در محتوای کتابهای درسی دوره ابتدایی به مؤلفه آموزش شهروندی (۰/۳۱) بوده است، همچنین به مؤلفه های آموزش سلامت (۰/۲۸) توجه شده است و کمترین میزان توجه به آموزش محیط زیست (۰/۰۳) توجه شده است. درون هر مؤلفه نیز مفاهیم متعدد به صورت یکسان مورد توجه قرار نگرفته و بعضی بیشتر و برخی کمتر مورد توجه قرار گرفته اند. در پایان با توجه به مؤلفه ها و اجزاء برنامه درسی الگویی ارائه شده است.

کلید واژه ها: تحلیل محتوا، آموزش شهروندی، آموزش سلامت، محیط زیست، دوره ابتدایی

^۱ هیات علمی گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، ایران

مقدمه

آموزش و پرورش برای پویایی و بالندگی ناگزیر است مدرسه را به دنیای واقعی پیوند بزند و در کنار ارائه دانش‌های تخصصی در رشته‌های علمی به دانش‌آموزان کمک کند دانش و مهارت‌هایی را کسب کنند که بتوانند در مواجهه با وضعیت و اقتضائات عصر جدید از جمله جهانی شدن موفق باشند. در جهانی که فناوری در آن شتابان تغییر می‌کند، دانش به نحو روز افزون تولید می‌شود، آموزش و پرورش باید بیش از مجموعه‌ای خاص از اطلاعات را تعلیم دهد، آموزش و پرورش باید به بسط و شکوفایی قابلیت‌های آدمی بپردازد و مهیای پرورش شهروند جهانی باشد (Attaran, 2003).

جهانی شدن بر جوانب گوناگون زندگی تأثیر می‌گذارد این تأثیر نه فقط بر اقتصاد و سیاست و مناسبات اجتماعی بلکه بر فرهنگ‌ها و نظام‌های آموزشی و هویت مردمان نیز هست، برنامه ریزی ثمربخش و نوآوری در آموزش و پرورش زمان ما نمی‌تواند بدون توجه دقیق و عمیق به تأثیرات جهانی شدن در تعلیم و تربیت کشورها و ملت‌ها رخ دهد سیاست گذاری و تصمیم‌گیری در آموزش و پرورش نیازمند یافته‌های روشن پژوهشی درباره مفهوم جهانی شدن و چگونگی و میزان تأثیر مسقیم و غیرمستقیم آن بر جوانب گوناگون برنامه‌ها و کارکردهای آموزش و پرورش است . (Lotfabadi, 2004)

جامعه‌ای آموزش و پرورش رشد و پرورش کودکان و نوجوانان را از لحاظ گوناگون علمی، اخلاقی، کسب مهارت‌های عملی و حرفه‌ای بر عهده دارد. آموزش و پرورش به منظور فراهم کردن شرایط و زمینه‌های شکوفایی استعداد‌های کودکان و نوجوانان، اهداف و برنامه‌هایی را تعیین و تنظیم می‌کند و برای اجرای برنامه‌های خود روش‌هایی را اتخاذ می‌نماید در هزاره سوم ما با پدیده جهانی شدن مواجه هستیم که در ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مطرح است، یکی از حوزه‌هایی که جهانی شدن آنرا متأثر می‌کند و آن را در شرایط تازه قرار می‌دهد حوزه آموزش و پرورش است که در دوره‌های مختلف آموزشی مطرح می‌شود (Naseripoor, 2005)

در گذشته‌ای نه چندان دور، می‌شد تصور کرد که نظام‌های تعلیم و تربیت بدون توجه به تنوع و گوناگونی فرهنگ‌ها و باورهای مردم در دیگر سرزمین‌ها و بدون توجه به آنچه در خارج از مرزهای جغرافیایی قراردادی می‌گذرد، برنامه‌ریزی کنند، اما امروزه و با از میان رفتن مرزهای قراردادی

سنتی و با توجه به تأثیر تحولات یک منطقه در دیگر مناطق جهان، ناگزیر باید در امر برنامه ریزی و به خصوص در تألیف و تدوین برنامه های درسی، به این مهم توجه شود (Hakimzadeh et al,2007).

مسائلی مانند ایدز، کمبود و امنیت، بهداشت و عدم تحمل، تخریب محیط زیست مسائل مشترکی هستند که خواه ناخواه، گریبان گیر همه انسان ها می باشد. از این رو آموزش این مسائل مستلزم دیدگاهی جهان نگر بوده و خود منجر به پیدایش نگاه تازه ای نسبت به آموزش یعنی آموزش جهانی می شود. برای رسیدن به این منظور و آماده کردن شهروندان جهانی ما نیاز به یک برنامه سنگین و فشرده نداریم، فقط کافی است که هر فرد در ابتدای زندگی خود منابعی از شناخت را به دست آورده و بتواند بی نهایت از آن بهره گیرد. و این شناخت نباید فقط حالت مجرد و انتزاعی داشته باشد، بلکه لازم است چنین شناختی امکان عملی شدن را هم داشته باشد (Rezaiee,2008)

دلایل منطقی برای تغییر برنامه درسی در هر جامعه بر پایه شناختی استوار است که از یک سو شکاف و فاصله ای را که بین تغییر دیدگاه اجتماع و از سوی دیگر فرایندهای آموزشی که جامعه برای دانش آموزان و افراد جوان خودش سازماندهی می کند آشکار می سازد. تغییر برنامه درسی از این رو ضروری پنداشته می شود درحالیکه محتوا، روشها و ساختارهای موجود آموزش و پرورش مدرسه ای به نظر نمی رسد نسبت به تقاضاهای اجتماعی که از تغییرات فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و تکنولوژیکی که دیدگاههای جدیدی را بیان می دارد، پاسخگو باشد (Tawil,2003).

بر اساس دیدگاه برن (Burn,2002) برنامه درسی جهانی با افزودن یک یا دو درس به برنامه درسی مدارس سامان نمی یابد بلکه مهم تر از آن دیدگاه برنامه ریزان درسی باید تحت تغییرات جدی قرار گیرد همچنین فریره (Freire,1989) معتقد است جهانی شدن برنامه درسی باید ملازم با توانمندسازی و دانش برنامه ریزان درسی برای عمل، نقد و اندیشه ورزی مستمر باشد.

برنامه درسی نمی تواند محدود و محصور به مرزهای ملی باشد همانطور که پدیده های اقتصادی، سیاسی و تربیت محیطی به طور فزاینده ای مرزهای ملی را در می نوردند، به همان سان تعلیم و تربیت نیز نمی تواند در چارچوب مرزهای کشور محدود و مضموم باشد. (Dibavajari,2008)

از این رو جهانی شدن برنامه‌های درسی در صدد تدارک فرصت‌های رشد و توسعه شخصی و حرفه‌ای به همه دانش‌آموزان و دانشجویان حاضر در صحنه جهانی و بر اساس نگرستن به تمام افراد در سطح جهان به عنوان شهروند جهانی است. در آموزش و پرورش جهانی نیز برنامه درسی نمی‌تواند محدود به مرزهای ملی باشد و باید به دانش‌آموزان و دانشجویان کمک کند تا راههایی را که از طریق آن‌ها می‌توانند زندگی خود و دیگر انسان‌ها را در سراسر جهان غنی سازند، کشف و به آن‌ها عمل کنند. (Kadivar, 2005). بنابراین تحقیق حاضر سعی بر این داشته تا به تحلیل محتوای کتب درسی دوره ابتدائی پرداخته و میزان لحاظ شدن هر یک از مؤلفه‌های جهانی شدن را در محتوای کتب مذکور مشخص نماید.

پیشینه تحقیق

در مورد مباحث جهانی شدن و آموزش و پرورش و توجه به مؤلفه‌های جهانی شدن در محتوای کتب درسی در داخل و خارج از کشور تحقیقاتی صورت گرفته است که ذیلاً به تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

صالحی عمران و همکاران (Salahi Omran, et al, 2009). تحقیقی با عنوان "تحلیل محتوای کتابهای درسی دوره ابتدائی بر مبنای مؤلفه‌های جهانی شدن" انجام دادند، نتایج تحقیق نشان داد که به هر سه مؤلفه آموزش جهانی یعنی آموزش صلح، آموزش محیط زیست و آموزش سلامت به یک نسبت ولی با توجه به حجم کتاب‌ها یعنی ۳۳۴۹ صفحه در حد کم پرداخته شده است و این در حالی است که هریک از خرده مؤلفه‌های آموزش‌های مذکور به صورت متوازن مورد توجه قرار نگرفته است و کتب درسی نیز به یک نسبت مؤلفه‌های آموزش جهانی را تحت پوشش قرار ندادند.

محمدجانی و دمیری (Mohammadjani & Damiri, 2012) پژوهشی را با عنوان "تحلیل محتوای کتابهای درسی دوره راهنمایی تحصیلی با توجه به مؤلفه‌های جهانی شدن" انجام دادند نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در محتوای کتب مذکور به آموزش چند فرهنگی، آموزش سلامت و آموزش توسعه بیش از حد انتظار پرداخته شده است این در حالی است که به مؤلفه آموزش صلح و حقوق بشر در حد انتظار توجه شده و آموزش رسانه و فناوری اطلاعات کمتر از حد انتظار مورد توجه قرار گرفته است

نتایج پژوهش قلتاش و همکاران (GHoltash et al, 2012) نشان می‌دهد که به تربیت شهروندی پیشرفت گرا در مجموع در کتب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی به میزان ۲۰/۰۴ درصد در پایه اول راهنمایی، ۲۲ درصد در پایه دوم راهنمایی و ۲۰/۱۴ درصد در پایه سوم راهنمایی توجه

شده است که نشان از عدم توجه کافی و شایسته به مؤلفه های تربیت شهروند پیشرفت گرا در کتب درسی مذکور دارد.

حکیم زاده (Hakimzadeh,2007) در پژوهشی که با عنوان "تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره راهنمایی با توجه به مسائل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه های درسی" انجام داده است به تحلیل محتوای کتاب های درسی دوره راهنمایی با توجه به مفاهیم کلیدی برنامه آموزش جهانی پرداخته است نتایج نشان می دهد در حالی که به آموزش محیطی و آموزش چند فرهنگی بیش از حد انتظار و آموزش شهروندی و توسعه در حد انتظار پرداخته شده، به آموزش سلامت، آموزش برابری و صلح و حقوق بشر و آموزش رسانه ها و فناوری اطلاعات کمتر از حد انتظار توجه شده است. در درون هر مفهوم نیز مؤلفه های متعدد، به صورت متوازن مورد توجه قرار نگرفته و به برخی مؤلفه ها بیشتر و به برخی کمتر از حد انتظار توجه شده است.

نتایج تحقیق کاظم پور و همکاران (Kazempoor et al,2012) تحت عنوان "تأثیر برنامه آموزش صلح در تربیت شهروند جهانی" نشان می دهد که برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی و همچنین در افزایش دانش، توانش و نگرش شهروند جهانی فراگیران تأثیر دارد.

خوشنویسان و همکاران (Khoshnevisan et al,2012) تحقیقی با عنوان "بررسی و تحلیل محتوای کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی و فارسی دوره ابتدائی و راهنمایی ایران بر مبنای مؤلفه های آموزش جهانی" انجام دادند نتایج نشان می دهد که بالاترین ضریب اهمیت در محتوای کتاب درسی تعلیمات اجتماعی با ضریب ۰/۹۸ مربوط به آموزش چندفرهنگی و کمترین ضریب اهمیت مربوط به آموزش رسانه ها و فناوری اطلاعات با ضریب ۰/۴۲ می باشد. در محتوای کتاب فارسی بیشترین و کمترین ضریب اهمیت با ضریب ۰/۸۹ و ۰/۲۱ مربوط به مؤلفه های آموزش محیط زیست و آموزش رسانه و فناوری اطلاعات بوده است، همچنین نتایج نشان می دهد توجه متعادل و جامعی به خرده مؤلفه های آموزش جهانی در محتوای کتاب های درسی مورد بررسی نشده است.

هریت مارشال (Harriet Marshall,2006). در بازبینی کتاب آموزش جهانی برای آگاهی جهان، به ابعاد مختلف آموزش شهروندی از جمله آموزش صلح و آموزش محیط زیست می پردازد او از جمله ابعاد کلیدی شهروند جهانی را وابستگی افراد به یگدیگر و عدالت اجتماعی و نیز شاخص هایی مانند حمایت از کره زمین، تفکر بوم شناختی اجتماعی، تنوع فرهنگی و آموزش صلح می داند.

فوجی کان (Fujikan, 2003). آموزش جهانی را آموزش در راستای مسائل جهانی مانند تغییرات محیط زیست و درگیری های بین فرهنگی دانسته است هم چنین به وارد کردن مسایل جهانی در برنامه درسی اشاره می کند تا بدین وسیله شهروندان توانایی پاسخ دادن به مسایل جهانی را داشته

باشند. در واقع هدف آموزش شهروند جهانی را آماده سازی دانش‌آموزان برای زندگی در جامعه در حال تغییر می‌داند.

نتایج تحقیق ونگ (Wang, 2011). تحت عنوان "جهانی سازی در مقابل بومی سازی" مطالعه موردی در آموزش ابتدایی تایوان، نشان می‌دهد که معلمان تایوان معتقدند که اگر جهانی سازی موفقیت آمیز باشد باید برای بومی سازی اهمیت کمتری قائل شد از طرفی استراتژی‌های جهانی سازی متفاوت راهبردهای متفاوتی را برای اجرا اقتضا می‌نماید.

تای (Tye, 2003). در پژوهشی با عنوان "جهانی شدن آموزش جهانی برای تربیت شهروندان جهان" به تأکید بر اهمیت بر برنامه‌های درسی جهان نگر به مطالعه در مورد برنامه‌های درسی در ۵۲ کشور جهان پرداخت. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که باتوجه به قضایای مشترک جهانی مواردی که بیشتر مورد توجه بوده است شامل: محیط زیست، توسعه، ارتباطات بین فرهنگی، صلح و حقوق بشر، جمعیت، بهداشت (ایدز) و تبعیض نژادی می‌باشد.

"بازبینی نقش آموزش جهانی بعد از سال ۲۰۰۰" عنوان تحقیقی است که راکس (Roux, 2004) در آن اشاره نموده است که اخیراً به مسایل ومشکلاتی مانند تغییرات آب وهوایی و گرمای اتمسفر، ازبین رفتن جنگلهای بارانی ومسایل هسته ای توجه زیادی شده است ولی هنوز مسائلی مانند درگیریها وخشونت جوامع، تبعیض قائل شدن برای اقلیت ها ی نژادی، گرسنگی وسؤتغذیه و...رو به افزایش است به همین خاطر انواع بحرانهای جهانی احساس نامیدی به نیروی جوان می دهد و واقعاً نیاز است تمام مربیان بهداشت تعهد آموزشی لازم را داشته باشند وخودشان را وقف آموزش جهانی کنند چیزی که در گذشته تاریخ انسان نبوده است.

سؤالهای اساسی تحقیق

- ۱- میزان توجه به آموزش شهروندی برای تربیت شهروند جهانی تا چه حدی می‌باشد؟
- ۲- میزان توجه به آموزش سلامت برای تربیت شهروند جهانی تا چه حدی می‌باشد؟
- ۳- میزان توجه به آموزش محط زیست برای تربیت شهروند جهانی تا چه حدی می‌باشد؟
- ۴- چه مدلی را می توان برای این سه مؤلفه ارائه کرد؟

روش تحقیق^۱

در این تحقیق از روش تحلیل محتوی استفاده می‌شود. تحلیل محتوا به مثابه تکنیکی پژوهشی شامل شیوه‌های تخصصی در پردازش داده‌های علمی است هدف تحلیل مانند همه تکنیک‌های

¹ - Method of research

پژوهشی فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل است. برای تحلیل محتوی مراحل مختلفی طی می شود از جمله این مراحل می توان سه مرحله عمده زیر را ذکر نمود:

۱- مرحله قبل از تحلیل (آماده سازی و سازمان دهی)

۲- بررسی مواد (پیام)

۳- پردازش نتایج (Sarmad et al,2001)

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری این تحقیق کتاب های درسی دوره ابتدایی می باشد که توسط دفتر برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی در سال ۱۳۹۲ تألیف و چاپ شده است. نمونه ی مورد بررسی در این پژوهش شامل سه کتاب تعلیمات اجتماعی کلاسهای چهارم پنجم و ششم دوره ابتدایی است بصورت نمونه گیری هدفمند و در جهت سؤالات تحقیق است و کتاب تعلیمات اجتماعی از این جهت مورد توجه قرار گرفت که توقع طرح مسائل روز جهانی در آن وجود دارد.

ابزار تحقیق

در این تحقیق ابزار اساسی تحلیل محتوا، سیاهه تحلیل بود که از طریق مطالعه ادبیات تحقیق و بررسی مطالعات داخلی و خارجی انجام شده در حوزه جهانی شدن به منظور میزان توجه کتابهای درسی دوره ابتدایی و برای سه مؤلفه آموزش شهروندی، آموزش سلامت و آموزش محیط زیست تنظیم شد. برای بررسی روایی محتوایی و صوری، سیاهه ها در اختیار ۸ تن از اساتید علوم تربیتی قرار گرفت و پس از دریافت نظرات آنان، تجدیدنظرها و تغییراتی به عمل آمد و فهرست نهایی تنظیم گردید همچنین جهت تعیین پایایی ابزار تحقیق از روش باز آزمایی (آزمون - آزمون مجدد) استفاده شد بدین صورت که پس از دوبار مطالعه کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی به فاصله دو هفته، مقدار ضریب همبستگی $0/83$ بین فراوانی های شمارش شده حاصل شد.

روش تجزیه و تحلیل داده ها

برای تحلیل داده های حاصل از سیاهه های تحلیل محتوا از روش تحلیل محتوا استفاده شد. واحد تحلیل در قسمت متن، پرسش و فعالیتها، به صورت جملات موجود در متن کتاب درسی در نظر گرفته شده است و در قسمت تصاویر چنین در نظر گرفته شد که هر تصویر بر اساس شاخص های که در آن مورد اشاره قرار گرفته به واحدهای تقسیم شده و بعد شمارش شده است به منظور پردازش داده های جمع آوری شده تلاش شده است از روش جدیدی که برگرفته از تئوری سیستم هاست برای پردازش نتایج استفاده شود. این روش آنتروپی شانون^۱ می باشد که پردازش

¹ - Shannon Entropy Method

داده‌ها را در بحث تحلیل محتوی با نگاه جدیدی مطرح می‌کند بر اساس این روش که به مدل جبرانی^۱ مشهور است محتوای کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی از نقطه نظر شش منبع (کتاب سال‌های اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم و ششم دوره ابتدایی و سه مؤلفه مورد هدف مؤلفه‌های آموزش جهانی) و ۳۴ خرده مؤلفه، شناسایی و طبقه بندی شده است در ابتدا پیام بر حسب مقوله‌ها به تناسب هر منبع در قالب فراوانی شمارش شد. بر اساس داده‌های جدول فراوانی، این داده‌ها بهنجار گردید، سپس بار اطلاعاتی هر مقوله محاسبه شد و در آخر با استفاده از بار اطلاعاتی مقوله‌ها ضریب اهمیت هریک از مقوله‌ها بدست آمد.

یافته‌ها

در جدول ۱ توزیع فراوانی هریک از مؤلفه‌های و خرده مؤلفه‌های آنها در محتوای نمونه مورد بررسی آورده شده است.

جدول ۱- توزیع فراوانی سه مؤلفه آموزش شهروندی، سلامت و محیط زیست

ردیف	شاخص	اول	دوم	سوم	جمع
۱	مشارکت فعالانه در تصمیم‌گیری‌های جامعه و توجه به فعالیت‌های گروهی	۲۱	۸	۶	۳۵
۲	پذیرش شهروندی متکثر (محلی ملی، جهانی)	۰	۰	۰	۰
۳	ایجاد روحیه پرسش‌گری	۱۱	۱۳	۷	۳۱
۴	معرفی سازمان‌های بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی	۰	۰	۰	۰
۵	درک و اهمیت مردم‌سالاری و پرهیز از استبداد و نفی آن	۰	۰	۴	۴
۶	داشتن روحیه قانون‌مداری و احترام به قانون و مقررات جامعه	۴	۱۱	۳۱	۴۶
۷	معرفی سازمان‌های دولتی و وظایف دولت	۰	۳۲	۷	۳۹
۸	آزادی عمومی شهروندان و مصونیت اسرار شخصی آنها	۰	۰	۰	۰
۹	ترجیح مصالح جمعی بر فردی	۷	۰	۹	۱۶
۱۰	بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت	۰	۸	۰	۸

آموزش شهروندی

آمو

¹ - Compensatory

۰	۰	۰	۰	آشنایی با کارکرد بدن و سلامت آن	۱۱
۰	۰	۰	۰	تغذیه و آب آشامیدنی سالم	۱۲
۱۷	۰	۱۷	۰	حفظ بهداشت محیط، توجه به نظافت خانه، مدرسه و کوچه	۱۳
۰	۰	۰	۰	کنترل هیجان ها و بروز احساسات به شکل صحیح	۱۴
۰	۰	۰	۰	جرئت مندی و اعتماد به نفس	۱۵
۲۸	۴	۱۶	۸	ارتباط سالم با دیگران و هم دلی و هم دردی با انسان ها	۱۶
۰	۰	۰	۰	آگاهی در مورد دبیماری هایی ماننده ایدز	۱۷
۰	۰	۰	۰	آگاهی در صفحه سوء مصرف مواد مخدر	۱۸
۰	۰	۰	۰	آگاهی در مورد زیان استعمال دخانیات	۱۹
۰	۰	۰	۰	اهمیت ورزش و تندرستی	۲۰
۳۲	۹	۷	۱۶	مشورت و اهمیت آن در زندگی	۲۱
۰	۰	۰	۰	آموزش جنسی و آموزش در راستای تولید مثل	۲۲
۰	۰	۰	۰	رعایت نکات ایمنی برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی	۲۳
۱۷	۰	۱۷	۰	توجه به مشکلات محیط زیست و لزوم حفظ آن	۲۴
۰	۰	۰	۰	همبستگی بوم شناسی در سطح کره زمین برای ادامه حیات	۲۵
۰	۰	۰	۰	مطالعه در صفحه ملت ها و سرزمین های دیگر	۲۶
۰	۰	۰	۰	معرفی سیاره زمین در حکم مکان مشترک زیست برای همه انسان ها و پرداختن به مسائل مشترک جهانی	۲۷
۹	۰	۹	۰	حفظ جنگل ها، اهمیت درخت کاری و فضای سبز	۲۸
۲	۰	۲	۰	رعایت حقوق حیوانات و مهربانی با آنها	۲۹
۵	۰	۵	۰	اهمیت حیوانات در زندگی	۳۰
۳	۰	۳	۰	جذابیت موضوعات و مباحث محیط زیست برای دانش آموزان	۳۱
۰	۰	۰	۰	بذل توجه بیشتر به اتخاذ روش های جدید جهت حل مشکلات محیط زیست	۳۲
۲	۰	۲	۰	صرفه جویی به منظور کاهش مسائل زیستی	۳۳
۰	۰	۰	۰	اثرات رشد جمعیت و تاثیر آن بر تخریب محیط زیست	۳۴

همانطور که در جدول ۲ مشاهده می شود بیشترین ضریب اهمیت از شاخص های آموزش شهروندی مربوط به مشارکت فعالانه در تصمیم گیری های جامعه و توجه به فعالیت های گروهی و کمترین ضریب اهمیت به معرفی سازمان های بین المللی و سازمان های غیردولتی شاخص پذیرش شهروند متکثر است به گونه ای که این دو شاخص اصلاً مورد توجه کتابهای درسی قرار نگرفته است همچنین به شاخصهای دیگر تقریباً به یک نسبت توجه شده است.

جدول ۳- مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت خرده مؤلفه های آموزش سلامت (از جدول شماره

(۱)

مؤلفه	شاخص	E_j	W_j
آموزش سلامت	بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت	۰.۶۲۳۸	۰.۰۷۷۲۹۹
	آشنایی با کارکرد بدن و سلامت آن	۰.۰۰۹۰۵۷	۰.۰۰۱۱۲۲
	تغذیه و آب آشامیدنی سالم	.	.
	حفظ بهداشت محیط، توجه به نظافت خانه، مدرسه و کوچه	.	.
	کنترل هیجان ها و بروز احساسات به شکل صحیح	۰.۰۰۹۰۵۷	۰.۰۰۱۱۲۲
	جرئت مندی و اعتماد به نفس	.	.
	ارتباط سالم با دیگران و هم دلی و هم دردی با انسان ها	.	.
	آگاهی در مورد بیماری هایی مانند ایدز	۰.۰۰۷۶۱۶	۰.۰۰۷۷۹۶
	آگاهی در مورد سوء مصرف مواد مخدر	.	.
	اهمیت ورزش و تندرستی	.	.
	مشورت و اهمیت آن در زندگی	.	.
آموزش جنسی و آموزش در راستای تولیدمثل	.	.	
رعایت نکات ایمنی برای پیشگیری از آسیب های اجتماعی	۰.۹۴۲۸۳	۰.۱۱۶۸۳۱	

با توجه به نتایج جدول ۳ از بین شاخصهای آموزش سلامت بیشترین ضریب اهمیت مربوط به بهداشت جسمانی، توجه به نظافت شخصی و سلامت بوده است در حالی که در کتابهای درسی به شاخصهای تغذیه و آب آشامیدنی سالم، ارتباط سالم با دیگران، آگاهی در واحد سوء مصرف مواد مخدر و آموزش جنسی و آموزش در راستای تولید مثل هیچ گونه توجهی نشده است به دیگر شاخصها نیز تقریباً به یک نسبت توجه شده است.

جدول ۴- مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت خرده مؤلفه‌های آموزش محیط زیست (از جدول شماره ۱)

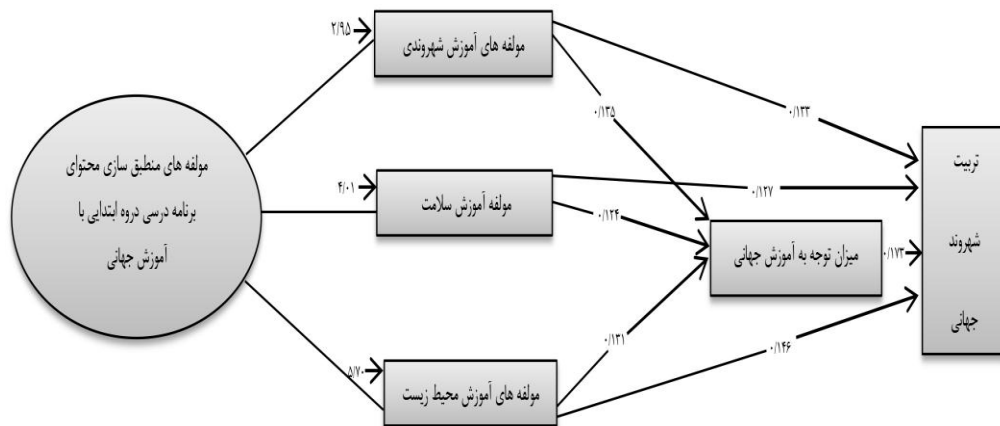
مؤلفه	شاخص	E_j	W_j
آموزش محیط زیست	توجه به مشکلات محیط زیست و لزوم حفظ آن	۰.۰۰۹۰۵۷	۰.۰۰۱۱۲۲
	همبستگی بوم شناسی در سطح کره زمین برای ادامه حیات	۰	۰
	مطالعه در مورد ملت‌ها و سرزمین‌های دیگر	۰	۰
	سیاره زمین در حکم مکان مشترک زیست برای همه انسان‌ها و پرداختن به مسائل مشترک جهانی	۰	۰
	حفظ جنگل‌ها، اهمیت درخت کاری و فضای سبز	۰.۰۰۹۰۵۷	۰.۰۰۱۱۲۲
	رعایت حقوق حیوانات و مهربانی با آنها	۰.۰۰۹۰۸	۰.۰۰۱۱۲۲
	اهمیت حیوانات در زندگی	۰.۰۰۹۰۵۷	۰.۰۰۱۱۲۲
	جذابیت موضوعات و مباحث محیط زیست برای دانش‌آموزان	۰.۰۰۹۰۵۷	۰.۰۰۱۱۲۲
	بذل توجه بیشتر به اتخاذ روش‌های جدید جهت حل مشکلات محیط زیست	۰	۰
	اثرات رشد جمعیت و تاثیر آن بر تخریب محیط زیست	۰.۰۰۹۰۵۷	۰.۰۰۱۱۲۲

جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که از بین شاخصهای آموزش محیط زیست بیشترین ضریب اهمیت مربوط به توجه به مشکلات محیط زیست و لزوم حفظ آن، حفظ جنگل‌ها، اهمیت درخت کاری و فضای سبز، رعایت حقوق حیوانات و مهربانی با آنها، اهمیت حیوانات در زندگی و اثرات رشد جمعیت و تاثیر آن بر تخریب محیط زیست بوده است، این در حالی است که در محتوای کتابهای درسی نمونه مورد نظر به شاخصهایی نظیر همبستگی بوم شناسی در سطح کره زمین برای ادامه حیات، مطالعه در مورد ملت‌ها و سرزمین‌های دیگر، سیاره زمین در حکم مکان مشترک زیست برای همه انسان‌ها و پرداختن به مسائل مشترک جهانی و بذل توجه بیشتر به اتخاذ روش‌های جدید جهت حل مشکلات محیط زیست اصلاً توجه‌ای نشده است در مرحله بعد به منظور بررسی بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت سه بعد اصلی مراحل قبل برای ابعاد نیز تکرار گردید.

جدول ۵-مقادیر بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه ها در کل محتوای نمونه آماری

W_{ij}	E_{ij}	
۰.۳۱	۰.۹۹	آموزش شهروندی
۰.۲۸	۰.۸۸	آموزش سلامت
۰.۰۰۳	۰.۰۱	آموزش محیط زیست

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که در کل محتوای کتابهای تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی تحصیلی بالاترین میزان بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مربوط به آموزش شهروندی می‌باشد که بار اطلاعاتی آموزش سلامت برابر ۰/۹۹ و ضریب اهمیت آن برابر ۰/۳۰۱ می‌باشد و کمترین مقدار بار اطلاعاتی مربوط است به آموزش محیط زیست است که بار اطلاعاتی آن برابر ۰/۱ و ضریب اهمیت آن برابر ۰/۰۰۳ می‌باشد.

شکل ۱: مدل ارزیابی شده نهایی

بر اساس یافته ها اثرات مستقیم رویکرد آموزش شهروندی بر توسعه تربیت شهروند جهانی (۰/۱۳۳)، اثر مستقیم رویکرد آموزش سلامت (۰/۱۲۷) و اثر مستقیم رویکرد آموزش محیط زیست (۰/۱۴۶) بوده است. اثرات غیر مستقیم رویکرد آموزش شهروندی بر توسعه تربیت شهروند جهانی (۰/۱۳۵)، اثر غیر مستقیم رویکرد آموزش سلامت (۰/۱۲۴) و اثر غیر مستقیم رویکرد آموزش محیط زیست (۰/۱۳۱) بوده است.

بحث و نتیجه گیری

یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد که از مجموع ۷۴۱ واحد شمارش شده در محتوای کتابهای درسی تعلیمات اجتماعی سه ساله چهارم، پنجم و ششم دوره ابتدایی تنها ۲۹۴ مورد فراوانی در رابطه با مؤلفه و مفاهیم مربوط به آموزش های شهروندی، سلامت و محیط زیست مشاهده شده است به عبارت دیگر کمتر از چهل درصد محتوای کتابهای درسی دوره ابتدایی مؤلفه های آموزش شهروندی، سلامت و محیط زیست را مورد توجه و تأکید قرار داده اند این فراوانی ها در سه مؤلفه آموزش شهروندی، آموزش سلامت و آموزش محیط زیست توزیع شده است از سوی دیگر، نتایج نشان می دهد که به این سه مؤلفه کمترین توجه شد. همچنین در درون هر یک از مؤلفه ها مفاهیم مورد نظر در محتوای کتابهای درسی به صورت یکسان مورد توجه قرار نگرفته است به گونه ای که به برخی بیشتر و به برخی کمتر توجه شده است این در حالی است که به بعضی از مفاهیم هیچ گونه اشاره ای نشده است، تحلیل محتوای کتب در مورد میزان توجه به مفاهیم تربیت شهروندی نشان داد که به مؤلفه آموزش شهروندی ۱۷۱ مرتبه اشاره شده است و میزان ضریب اهمیت آن ۰/۳۱ می باشد نتایج نشان می دهد میزان توجه به این مؤلفه نسبت به سایر مؤلفه های جهانی شدن در سطح زیادی بوده است اما در مقایسه با حجم کتاب میزان توجه به این مؤلفه کم بوده است این نتایج با نتایج تحقیق قلتاش وهمکاران (GHoltash et al, 2012) و (حکیم زاده (Hakimzadeh, 2007) همسو می باشد

نتایج پژوهش در مورد میزان توجه به آموزش سلامت در محتوای نمونه آماری بیانگر این است که در مجموع ۸۵ بار به این مؤلفه اشاره شده است و ضریب اهمیت آن ۰/۲۸ بوده است که با نتایج تحقیق محمدجانی و دمیری (Mohammadjani & Damiri, 2012) کاملاً همسو بوده است همچنین با نتایج تحقیق صالحی عمران (Salahi Omran, et al, 2009) و حکیم زاده (Hakimzadeh, 2007) غیر همجهت می باشد.

نتایج در مورد مؤلفه آموزش محیط زیست نشان می دهد که در محتوای کل کتاب تنها ۳۸ مرتبه به این مؤلفه اشاره شده است و ضریب اهمیت آن ۰/۰۰۳ بوده است که نسبت به سایر مؤلفه

ها بسیار کم می باشد نتایج با نتایج تحقیق صالحی عمران وهمکاران (Salahi Omran,et al,2009) موافق ولی با نتایج پژوهش حکیم زاده (Hakimzadeh,2007) مخالف می باشد

پیشنهادات

۱. در خصوص مؤلفه آموزش شهروندی توصیه می شود که سازمان تدوین کتب درسی، آموزش شهروندی را به دلیل اهمیت بسیار به عنوان یک واحد درسی در بین واحدهای درسی مورد مطالعه در مدارس در نظر بگیرند.
۲. در خصوص مؤلفه آموزش سلامت با توجه به این که آموزش سلامت در جامعه به خصوص بحث آموزش سلامت در مدارس و آموزش و پرورش که با کودکان و نوجوانان سر و کار دارند دارای اهمیت قابل توجهی می باشد به سازمان تدوین کتب درسی توصیه می شود که آموزش سلامت نیز به عنوان یک واحد درسی در برنامه های درسی مدارس گنجانده شود.
۳. در مورد مؤلفه آموزش محیط زیست توصیه می گردد که با توجه به این که این مؤلفه از ضریب اهمیت و توجه کمی در کتب فارسی دوره ابتدایی طبق بررسی در پژوهش حاضر برخوردار بوده است لذا توصیه می شود که آموزش محیط زیست نیز به عنوان یک واحد درسی در بین واحدهای درسی مورد مطالعه در مدارس گنجانده شود.

References

- Burn, B. (2002). The Curriculum as a global domain . Journal of Studies in international Education. 6(3) , 253-261
- Dibavajari, T. (2008). Conception of internationalization of curriculum at higher education: proc ol. 6 (2) 59-70.
- Freire, P. (1989). Learning to question: Pedagogy of Liberation .New York: continuum.
- Fujikan H. 2003. Approaches to Global Education in the United States, the United Kingdom and Japan, International Review of Education, Clower Academic Publishers
- GHoltash, et al. (2012). The rate of attention to training approach in developing citizenship in the social sciences books at the secondary school. *Research in curriculum. V*
- Hakimzadeh, R. (2007). Content-analysis of the books at the secondary school based on the world issues in curriculum field. *Curriculum studies 5*, 27-54.
- Kadivar, P. (2005). Investigating the necessity of citizenship education in the world society. First conference of national globalization and education .Tehran: Omoore Kharejeh publication.
- Kazempoor, S. et al. (2012). The effect of peace education on training globalized citizenship. *New approaches in educational management vol. 3* 49-62.
- Khoshnevisan, F. et al. (2012). Content-analysis of Persian and social sciences books at the elementary school and secondary school in Iran based on

- globalization factors. *International scientific conference on education and globalization. Tehran: National Center for Globalization Studies.*
- Lotfabad, H. & Nowroozi, V. (2004). Investigating the attitude of Iranian students at higher school and pre-university to globalization and its effect on values and religious and national identity. *Educational Inventions 9.*
  - Marshall, Harriet (2006). Book Review : Education Citizens for Global Awareness : Journal of Research in International, Edu .Sage pub ; pp 235-238.
  - Mohammadjani, F. & Damiri, S. (2012). Content-analysis of social sciences at the secondary school based on globalization factors. *International scientific conference on education and globalization. Tehran: National Center for Globalization Studies.*
  - Naseripoor, M. (2005). Clarification necessary changes in Iran educational system at the elementary school based on globalization. Shiraz University: MA thesis.
  - Rezaiee, F. (2008). content-analysis of the book at the elementary school based on globalization factors. Mazandaran University: MA thesis.
  - Roux, Johann Le (2004). Re- Examining Global Education Relevance Beyond 2000, University of Pretoria, No, 65, pp 70-77
  - Salehi Omran, E. et al. (2009). Content-analysis of the books at the elementary school based on globalization factors. *Curriculum Studies :Vol.(13,14) pp 141-177.*
  - Sarmad, Z. & Hejazi, A. (2001). *Research methodology in behavioral sciences.* Tehran: Sepehr Publication 205.
  - Satari, A. (2006). *Globalization and educational revision.* Tehran: Madrasah Publication 1-6.
  - Tawil, S. (2003). *Curricular change: A global perspective introduction to the open file.* Available
  - in: www.unesco.org
  - Tye K. 2003 Globalizing Global Education to Nurture World Citizens, Published at P.O Box 789, Bloington. less and dimension. *Strategies in education vol. 2 (3) 1137-142.*
  - Wang, L. & Ho, H. (2012). Internationalization versus domestication: the case of primary education in Taiwan. *International Education Studies; Vol. 5, No. 4.*

Review the components of citizenship education, health education and environmental education in primary school textbooks content and presentation of a conceptual model

farzad mohammadjani

This study aims at **Review the components of citizenship education, health education and environmental education in primary school textbooks content**. The sample, Persian book (reading and workbook), was selected among the books at the elementary school. It was selected purposive; and the method of content analysis was qualitative; and the scale of description was stressing on globalization factors. The unit of record was a sentence for the text, questions, and activities; and for the pictures of the book, the unit of record was a picture in detail. The instrument of the research was a list of content-analysis which its reliability and validity(083) was approved by professors. The results showed that the most attention of the book at the elementary school was to citizenship education (0/31). After health education was health education (0/28)and The least attention in the content of the book was to environmental education (0/003). The results also showed that inside the notions various factors have been taken into account differently.

